

Aan:

Ministerie van Binnenlandse Zaken

Onderwerp:

reactie op openbare consultatie tijdelijke wet verkiezingen COVID-19

Datum: 04-09-2020

Referentie: 20-0620/IS/WB

Inlichtingen bij: Wouter Bolier, w.bolier@iederin.nl

Bijlage: Vragen en opmerkingen over internetconsultatiedocumenten

Geachte meneer/mevrouw,

Ieder(in) vertegenwoordigt ruim twee miljoen mensen met een beperking of chronische ziekte in Nederland. Vanuit die rol hebben we met veel belangstelling kennisgenomen van de internetconsultatie voor de Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19. Wij hebben met name gekeken naar onderdelen over begrijpelijke voorlichting, digitaal toegankelijke elektronische volmacht en toegankelijkheid in het stemlokaal.

Ieder(in) vindt dat het wetsvoorstel een goede basis biedt om verkiezingen in coronatijden op een veilige en toegankelijke wijze te organiseren. Zo geeft Minister Ollongren in haar Kamerbrief van 1 september¹ terecht aan dat gemeenten 'bij het zoeken naar nieuwe locaties ook rekening moeten houden met de toegankelijkheid van die locaties, omdat ook kiezers met een beperking immers de mogelijkheid moeten hebben om hun stem uit te kunnen brengen.' Wij willen u vragen erop toe te zien dat bij het selecteren van nieuwe locaties toegankelijkheid de norm blijft en mensen altijd de keuze en mogelijkheid hebben in een toegankelijk stembureau hun stem te kunnen uitbrengen.

In de landelijke Covid-strategie² van het Ministerie van VWS is afgesproken dat uitsluiting van mensen met een beperking of chronische ziekte voorkomen moet worden. Dit betekent dat mensen met een beperking of chronische ziekte door COVID-19 géén extra belemmeringen, gezondheidsrisico's, isolement of uitsluiting mogen oplopen, ten opzichte van mensen zonder beperking of chronische ziekte. En dat uitvoering plaatsvindt in overleg met de mensen om wie het gaat. Wij zien toch punten waar het wetsvoorstel verdere aanscherping en aanvulling behoeft om meer en betere toegankelijkheid te regelen. Tegen deze achtergrond vragen wij u het wetsvoorstel

---

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/09/01/kamerbrief-verkiezingen-met-inachtneming-van-covid-19>

² <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2020/06/04/covid-19-strategie-voor-mensen-met-een-beperking-of-chronische-ziekte-een-veilige-terugkeer-naar-het-gewone-leven>

Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 op een aantal punten aan te scherpen en in lijn te brengen met het VN-verdrag Handicap. Voor onze achterban zijn deze punten van essentieel belang.

De zes voornaamste knelpunten zijn wat ons betreft:

1. Het stemmen wordt voor veel kiezers anders. Begrijpelijke en toegankelijke communicatie en informatie over het stemmen in coronatijden zijn daarom van cruciaal belang. In (de toelichting bij) het wetsvoorstel ontbreekt dat communicatie en voorlichting vooraf en bij stemlokalen nadrukkelijk begrijpelijk en toegankelijk moeten zijn.
2. Er komt een elektronische volmacht. In (de toelichting bij) het wetsvoorstel ontbreekt dat het regelen van een elektronische volmacht op begrijpelijke en toegankelijke wijze mogelijk moet zijn. Het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid en het betrekken van ervaringsdeskundigen zijn wat ons betreft de belangrijkste voorwaarden om de elektronische volmacht digitaal toegankelijk te maken.
3. De situatie in stemlokalen wordt anders. In (de toelichting bij) het wetsvoorstel is onvoldoende duidelijk geformuleerd hoe (veel nieuwe) stembureauleden voldoende toegerust zijn om het stemmen in stemlokalen goed te begeleiden. Enerzijds vragen wij ons af of de veiligheid van stembureauleden voldoende gewaarborgd kan worden zoals nu is voorgesteld in het wetsvoorstel. Zijn zij voldoende beschermd? Anderzijds vragen wij ons af of stembureauleden voldoende getraind worden in het omgaan met kiezers met een beperking of chronische ziekte.
4. Er komen nieuwe stembureaus bij en er komen meer mogelijkheden voor mobiele stembureaus. Wij gaan er vanuit dat ook voor nieuwe stembureaus toegankelijkheid de norm zal zijn conform de actuele Checklist toegankelijke stembureaus.
5. Het wetsvoorstel maakt niet duidelijk hoe een verloren stem voorkomen kan worden, in het geval kiezers bij de gezondheidscheck bijvoorbeeld geweigerd worden door het stembureau en niet tijdig een volmacht meer kunnen regelen. De kiezer mag bij het uitoefenen van het meest belangrijke burgerrecht niet onevenredig de dupe worden van het aangepast stemmen in coronatijden. Kan de kiezer rekenen op enige coulance hierin?
6. In (de toelichting bij) het wetsvoorstel ontbreekt een concreet alternatief voor mensen om op afstand zelfstandig een stem uit te kunnen brengen. Wij zijn daarom benieuwd naar de resultaten van het onderzoek van de Minister naar de mogelijkheden voor een vorm van briefstemmen en andere alternatieven.

In de bijlage bij deze brief gaan we specifieker in op een aantal onderdelen van het wetsvoorstel Tijdelijke wet verkiezingen COVID-19 met vragen en commentaren.

Indien gewenst geven wij gaarne een nadere toelichting.

Met vriendelijke groet,

Illya Soffer,
directeur Ieder(in)

BIJLAGE Vragen en opmerkingen over internetconsultatiedocumenten

Over de documenten hebben wij de volgende vragen en opmerkingen.

Kamerbrief

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/09/01/kamerbrief-verkiezingen-met-inachtneming-van-covid-19>

- Pagina 1, 2^e alinea, laatste zin: "Daarbij wordt uitgegaan van de huidige stand van zaken met betrekking tot het coronavirus." Wij hebben hierover een aantal vragen. Hoe waarschijnlijk is het dat volgend jaar maart dezelfde coronamaatregelen van kracht zijn als nu? Dit jaar in maart werden de eerste maatregelen ingesteld. Zijn er scenario's gemaakt voor verkiezingen met de strengste corona-maatregelen zoals die in maart van dit jaar van kracht waren? Bijvoorbeeld de maatregel van maximaal drie personen op een locatie. En hoe ga je om met het verschil tussen landelijke maatregelen en lokale maatregelen? Nu de maatregelen verschuiven naar meer lokaal, is het niet ondenkbaar dat bij verkiezingen een bepaalde gemeente of stad in een lockdown komt te zitten. Met andere woorden: maatregelen kunnen bij de verkiezingen per regio of gemeente verschillen. En in het allerergste geval: het aantal besmettingen kan dusdanig hoog zijn, dat het omwille van de gezondheid niet verantwoord is om de verkiezingen door te laten gaan. Het is ons niet duidelijk op basis van de stukken hoe rekening wordt gehouden met andere scenario's dan de nu geldende corona-maatregelen.
- Pagina 2, voorlaatste alinea: "De kiezers worden vooraf (bijvoorbeeld bij de stempas of bij het overzicht van kandidaten dat de kiezers thuis krijgen) geattendeerd op de vragen die onderdeel uitmaken van de check. Als een kiezer een van de vragen met Ja voor zichzelf beantwoordt weet de kiezer ook dat hij/zij niet naar het stemlokaal moet gaan maar een andere kiezer een volmacht moet geven." Hier maken wij ons zorgen over dat een kiezer bijvoorbeeld om 19.00 uur 's avonds – na de werkdag en op een rustig tijdstip – gaat stemmen en geweigerd wordt. Zie dan nog maar tijdig een volmacht te regelen! En wat als je de volmacht tijdig tevoren regelt, en die persoon krijgt klachten of wordt geweigerd door het stembureau? Indien de gemachtigde persoon zijn of haar stem niet kan uitbrengen, gaan ook de stemmen van de volmachtgevers buiten hun schuld verloren. Op welke alternatieven of uitzonderingen kunnen de volmachtgevers dan nog rekenen?
- Pagina 4, 2e alinea: Wij zijn blij dat de Minister hier het belang van fysiek toegankelijke stemlokalen benadrukt. In het wetsvoorstel zien wij hiervan echter weinig terug, in hoeverre bij nieuwe locaties de fysieke toegankelijkheid gewaarborgd wordt.
- Pagina 6, over aanpassingen tijdelijke wet: "Dat een kiezer tegelijkertijd met het uitbrengen van de eigen stem maximaal 3 volmachtstemmen (is nu maximaal 2) kan uitbrengen. Tevens wordt het mogelijk gemaakt dat een schriftelijke volmacht digitaal kan worden aangevraagd en verstrekt. Deze maatregelen zijn met name van belang voor kiezers die vanwege COVID-19 in quarantaine zitten en als gevolg daarvan, omdat ze het huis niet kunnen verlaten een andere kiezer een volmacht willen geven." De elektronische volmacht moet op digitaal toegankelijke en begrijpelijke wijze kunnen worden geregeld. Dat betekent onder meer voldoen aan het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid en vooraf getest in gebruikerstesten met ervaringsdeskundigen. Ieder(in) kan hieraan bijdragen, vergelijkbaar met het traject voor een toegankelijke CoronaMelder-app.

RIVM adviezen voor verkiezingen richtlijnen

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/07/30/advies-rivm-verkiezingen-met-inachtneming-van-covid-19>

- Pagina 2 en 3, over afstand houden en inrichting stemlokaal: Wordt bij de adviezen voor het afstand houden voldoende rekening gehouden met fysieke toegankelijkheid voor mensen met een beperking of chronische ziekte? In de adviezen staat bijvoorbeeld dat stoelen en tafels zodanig geplaatst moeten worden, dat stembureauleden en tellers voldoende afstand kunnen houden. Dit mag niet ten koste gaan van de toegankelijkheid van het stemlokaal.
- Pagina 6, bovenste lid: "Attendeer kiezers ruim voordat de gang naar het stemlokaal wordt gemaakt op de gezondheidscheck. Het moet voor kiezers volledig duidelijk zijn dat als één van de vragen van de gezondheidscheck met ja wordt beantwoord, men thuis moet blijven en men iemand kan machtigen om te stemmen." Dit attenderen moet naast tijdig ook begrijpelijk en toegankelijk gebeuren. En hoe neemt een stembureau-lid de gezondheidscheck af bij iemand die doof of slechthorend is of de Nederlandse taal niet zo machtig is?

Memorie van toelichting

https://www.internetconsultatie.nl/verkiezingencovid_19/document/6162

- Pagina 4, paragraaf 2, lid 4: "Voor kiezers die niet in het stemlokaal kunnen stemmen, bijvoorbeeld als gevolg van COVID- 19-klachten, wordt het – naast de bestaande mogelijkheid van onderhandse volmachtverlening - mogelijk gemaakt dat een schriftelijke volmacht ook langs elektronische weg wordt aangevraagd en ontvangen. Kiezers kunnen dus een onderhandse volmacht verlenen, langs reguliere weg een schriftelijke volmacht aanvragen of langs elektronische weg een schriftelijke volmacht aanvragen." De elektronische volmacht moet op digitaal toegankelijke en begrijpelijke wijze kunnen worden geregeld. Dat betekent onder meer voldoen aan het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid en vooraf getest in gebruikerstesten met ervaringsdeskundigen. Ieder(in) kan hieraan bijdragen, vergelijkbaar met het traject voor een toegankelijke CoronaMelder-app.
- Pagina 7, laatste alinea: "Een kiezer die met een mondneusmasker komt stemmen zal er wel rekening mee moeten houden dat het stembureau bij de identiteitsvaststelling kan vragen om het mondneusmasker even af te doen. In de voorlichting aan kiezers zal aan dit punt aandacht worden gegeven." Kan iemand uit een hoge risicogroep dit weigeren? Is de voorlichting hierover toegankelijk en begrijpelijk?
- Pagina 8, eerste alinea: "Ook bij de ingang van het stemlokaal zal de kiezer deze informatie krijgen. Dat zal gebeuren in de vorm van een poster bij de ingang (en in het stemlokaal), maar ook door het stembureau-lid dat bij de ingang van het stemlokaal staat." Krijgen ervaringsdeskundigen en experts gelegenheid om mee te kijken op toegankelijkheid en begrijpelijkheid van deze poster?
- Pagina 8, laatste alinea over hulp van stembureauleden aan mensen met een fysieke beperking. In het geval van een mondkapjesplicht, landelijk of regionaal; als iemand fysiek niet een mondkapje kan opdoen of dragen, wat moet een stembureau-lid dan doen? Wordt de voorlichting over hulp van een ondersteuner uit het eigen gezin en/of huishouden op begrijpelijke en toegankelijke wijze gedaan?
- Pagina 10, eerste alinea van 2.4: "Om het volmachtbewijs nog op tijd bij de

volmachtner te krijgen wordt geregeld dat de gemeente het document langs elektronische weg kan verzenden." Deze elektronische weg moet begrijpelijk en digitaal toegankelijk zijn.

- Pagina 17, over artikel 16: De uitleg over aanvullende regels over stemmen bij volmacht is zelfs voor een vaardige lezer al lastig te begrijpen. Hoe maak je dit begrijpelijk voor een minder leesvaardig burger? Kan men bijvoorbeeld bij een landelijk loket vragen stellen en hier op toegankelijk en begrijpelijke wijze antwoord op krijgen?

Wetsvoorstel concept regeling

https://www.internetconsultatie.nl/verkiezingencovid_19/document/6161

- Pagina 1 en 2, artikelen 3, 4, 5 en 6 over aanwijzing, verplaatsing of afwijking van (bijzondere, mobiele of aangewezen) stembureaus: Bij het aanwijzen, verplaatsen of afwijken dient B&W bij voorkeur altijd te kiezen voor fysiek toegankelijke alternatieven dan wel zo vaak als mogelijk.
- Pagina 2, artikel 8, samenstelling taken stembureau: Wordt in de taakverdeling meegenomen dat stembureauleden voldoende getraind en toegerust worden in omgang en bejegening van mensen met een beperking of chronische ziekte?
- Pagina 2, artikel 9.1: "De kiezer ontvangt uiterlijk op de vierde dag voor de dag van de stemming van de burgemeester informatie over de gezondheidscheck. Voorts krijgt de kiezer bij de ingang van het stemlokaal van een lid van het stembureau informatie over de in het vierde lid bedoelde regels. Bij ministeriële regeling kan voor de te verstrekken informatie een model worden vastgesteld." Cruciaal is dat de informatie bij de ingang stemlokaal begrijpelijk en toegankelijk is. Ook voor laaggeletterden en anderstaligen. Daarom stellen wij voor om dit artikel aan te scherpen naar: "De kiezer ontvangt uiterlijk op de vierde dag voor de dag van de stemming van de burgemeester informatie over de gezondheidscheck. Voorts krijgt de kiezer bij de ingang van het stemlokaal van een lid van het stembureau begrijpelijke en toegankelijke informatie over de in het vierde lid bedoelde regels. Bij ministeriële regeling kan voor de te verstrekken informatie een model worden vastgesteld."
- Pagina 2, artikel 9.2 en 9.6: Bij kiezers met een communicatieve beperking (bijvoorbeeld doof of een spraakbeperking): hoe wil je al die stembureauleden een begrijpelijke gezondheidscheck laten doen? Een geweigerde kiezer moet kunnen begrijpen waarom hij of zij wordt geweigerd.
- Pagina 2, artikel 9.7: Krijgen stembureauleden voldoende training en middelen voor begrijpelijke aanwijzingen? De aanwijzingen moeten op begrijpelijke wijze worden gegeven.
- Artikelen 11, 14 en 17: Mag het identiteitsdocument ook worden getoond door de begeleider of ondersteuner van de kiezer?
- Pagina 4, Artikel 16.1: De elektronische volmacht moet op digitaal toegankelijke en begrijpelijke wijze kunnen worden geregeld. Dat betekent onder meer voldoen aan het Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid en vooraf getest in gebruikerstesten met ervaringsdeskundigen. Daarom stellen wij voor om dit artikel aan te scherpen naar: "In aanvulling op artikel L 2, eerste lid, van de Kieswet kan een aanvraag ook langs elektronische weg op begrijpelijke en digitaal toegankelijke wijze worden ingediend. De langs elektronische weg ingediende aanvraag wordt voor het bepaalde in hoofdstuk L van de Kieswet met de schriftelijke aanvraag gelijkgesteld."
- Ook bij alle daaropvolgende artikelen, zeggende 16.2 tot en met 16.6, moet bij 'langs elektronische weg' worden toegevoegd: 'op begrijpelijke en digitaal toegankelijke wijze.'